

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
Факультет інформатики, математики та економіки
Кафедра соціології та філософії

Пояснювальна записка
до дипломної роботи
за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр
на тему: “ Особливості дистанційного навчання старшокласників під
час пандемії та війни крізь призму соціології”

Виконала: студентка 4 курсу, групи 520і
Спеціальності 054 Соціологія
Фурман Анастасія Володимирівна
Керівник: д. соц. н., проф. Глебова Н. І
Рецензент: д. соц. н., проф. Гордієнко Н. М..

АНОТАЦІЯ

Фурман Анастасія Володимирівна

Особливості дистанційного навчання старшокласників під час пандемії та війни крізь призму соціології.

У дипломній роботі досліджено соціологічні аспекти впровадження дистанційного навчання в умовах карантину, зокрема вплив на ставлення школярів 8–9 класів до освітнього процесу. Актуальність теми зумовлена стрімкою цифровізацією освіти та забезпеченістю аналізу змін, що сталися внаслідок пандемії COVID-19. У роботі представлено теоретико-методологічні основи дистанційної освіти, досвід її розвитку в Україні та за кордоном, а також виявлено ключові соціальні чинники, які формують освітню мотивацію та ставлення учнів до нових форматів навчання.

Особливу увагу приділено аналізу результатів емпіричного соціологічного дослідження, проведеного учнями серед спеціалізованої СШ №23 м. Мелітополя. Отримані дані не можуть зробити висновки про переваги та недоліки дистанційної освіти, її вплив на самоорганізацію, спілкування та рівень навчальної мотивації школярів. Практичне значення роботи відновлюється в можливості застосування результатів у подальшій роботі педагогів, освітніх управлінців, соціологів та батьків для вдосконалення умов навчання в цифрову епоху.

Ключові слова : дистанційне навчання, соціологія освіти, пандемія COVID-19, освітня мотивація, школярі, цифровізація, соціологічне дослідження.

ABSTRACT

Furman Anastasiia Volodymyrivna

Peculiarities of distance learning for high school students during a pandemic and war through the prism of sociology.

The thesis investigates the sociological aspects of the introduction of distance learning in quarantine, in particular, the impact on the attitude of 8-9 grade students to the educational process. The relevance of the topic is due to the rapid digitalization of education and the need to analyze the changes that have occurred as a result of the COVID-19 pandemic. The paper presents the theoretical and methodological foundations of distance education, the experience of its development in Ukraine and abroad, and identifies key social factors that shape students' educational motivation and attitudes towards new learning formats.

Particular attention is paid to the analysis of the results of an empirical sociological study conducted by students of the specialized school №23 in Melitopol. Melitopol. The data obtained cannot draw conclusions about the advantages and disadvantages of distance education, its impact on self-organization, communication and the level of students' learning motivation. The practical significance of the work is restored in the possibility of applying the results in the further work of teachers, educational managers, sociologists and parents to improve learning conditions in the digital age.

Keywords: distance learning, sociology of education, COVID-19 pandemic, educational motivation, students, digitalization, sociological research.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. СОЦІОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ХАРАКТЕРИСТИК ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ.....	8
1.1. Теоретико-методологічні підходи до вивчення дистанційного навчання: соціальні зміни в освіті	
1.2. Проблеми та можливості дистанційного навчання в українському контексті: досвід 2020–2023 років	
РОЗДІЛ 2. РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ «ЗА І ПРОТИ».....	19
2.1. Організація та інструменти емпіричного дослідження: цілі, вибірка, анкета	
2.2. Аналіз результатів дослідження: освітня мотивація, бар'єри, оцінки та досвід учнів	
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	32

ВСТУП

В Україні вже з 2013 офіційно працює Положення про дистанційне навчання у якому зазначено, що дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Сьогодні дистанційні технології навчання вже зайняли одне із провідних місць у світовій освітній практиці, зацікавленість в такій формі освіти постійно зростає, а якісні характеристики методу засвідчують переважно позитивні моменти. Несподіваний для більшості перехід всієї середньої освіти України на дистанційну форму навчання в умовах вимушеного карантину, пов'язаного з пандемією КОВІД-19, висвітлив і низку проблем, які щоденно відчувають всі учасники освітнього процесу, зокрема проблему педагогічну - відсутність очного спілкування вчителя й учня, а отже, і повноцінного індивідуального підходу до школярів в навчанні й вихованні.

Не меншою проблемним видається і рівень самодисциплінованості, свідомості і самостійності значних школярських груп тощо. Отже, хоча, більшість з очевидних проблемних ситуацій стосуються, насамперед, недостатньої технічної забезпеченості всіх учасників процесу навчання, або певного рівня навичок, з огляду на низку чинників, існує потреба виявити актуальні запити школярів та наявні можливості поліпшення ситуації засобами соціологічного дослідження.

Стан розробки проблеми. Важлива роль у дослідженнях різнопланових проблем розвитку дистанційної освіти як сукупність сучасних

технологій, що забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) відіграють роботи Д. Кігена. Значний внесок у розробку теорій ДО згаданих вище груп, а саме в теорію автономії і незалежного навчання, здійснили Р. Делінг, Ч. Ведемеєр, М. Мур, в теорію індустріалізації викладання – О. Петерс, а в теорію інтерактивності й комунікації – Б. Гольмберг та інші дослідники.

Важлива роль у дослідженнях різнопланових проблем дистанційного навчання в умовах карантину, викликаного пандемією Ковід-19 сьогодні належить таким наукам як соціальна психологія, педагогіка, соціологія.

Однак, на нашу думку, досі бракує окремих соціологічних досліджень, які детальніше виявлятимуть і розкриватимуть характеристики впливів дистанційного методу на ставлення старшокласників до освіти та зміни локального(в рамках школи, класу) характеру, викликані впровадженням дистанційної освіти в умовах карантину.

Об'єктом дослідження є процес дистанційної освіти у закладі середньої освіти.

Предметом дослідження є ставлення школярів 8-9 класів спеціалізованої Мелітопольської СШ №23.

Мета дослідження: виявити ставлення старшокласників до дистанційної освіти і проблем, пов'язаних з її впровадженням в умовах карантину.

Дана мета визначила постановку і вирішення **наступних завдань:**

- розкрити сутність дистанційного навчання та підходи та методи соціологічної науки у вивченні процесу освіти в умовах Ковід -19;
- проаналізувати спрямування основних впливів освітнього і соціального середовища на професійну орієнтацію старшокласників;
- виявити фактори змін у ставленні школярів до навчання, пов'язані зі впровадженням дистанційного методу.

Теоретико-методологічною основою дослідження укладають принципи соціально-філософського, соціально-психологічного та соціологічного підходів – для узагальнення в рамках соціологічної рефлексії багатоаспектності проблеми ставлення школярів до дистанційного навчання в умовах вимушеного карантину. Методами дослідження є загальнонаукові: класифікація, абстрагування, порівняння, аналіз, синтез.

Наукова новизна дослідження: полягає у виявленні чинників ставлення школярів до дистанційного навчання.

Науково-практична значимість дослідження: обумовлена тим, що отримані дані розширюють і уточнюють сприйняття старшокласниками недоліків та переваг дистанційного навчання в освітньому середовищі та характер змін у взаємодії з оточенням. Висновки дослідження в контексті сучасного соціологічного знання можуть знайти застосування в подальших теоретичних дослідженнях, використовуватися для аналізу соціальних аспектів розвитку старшокласників і формування рекомендацій для педагогів, батьків, адміністрацій шкіл і органів самоврядування місцевих громад.

РОЗДІЛ 1. СОЦІОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ХАРАКТЕРИСТИК ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

1.1. Теоретико-методологічні підходи до вивчення дистанційного навчання: соціальні зміни в освіті

Дистанційне навчання, як форма здобуття знань на відстані, стало значущим феноменом в освітньому процесі XXI століття. Згідно з сучасними науковими підходами, дистанційна освіта – це сукупність сучасних технологій, які забезпечують передачу інформації між викладачами та студентами в інтерактивному режимі з використанням ІКТ. Вона реалізується у середніх, вищих та професійних навчальних закладах.

Перші прояви дистанційної освіти з'явилися ще в XIX столітті, проте справжнього розвитку вона набула із розширенням доступу до Інтернету та впровадженням електронного навчального контенту. Науковці виділяють кілька ключових теорій дистанційної освіти:

- Теорія незалежності та автономії (М. Мур);
- Теорія індустріалізації викладання (О. Петерс);
- Теорія інтерактивності та комунікації (Б. Гольмберг);
- Комплексний підхід до соціальних вимірів дистанційного навчання (Р. Делінг).

Ці підходи дозволяють інтерпретувати дистанційне навчання як соціальну інновацію, що змінює характер освітніх відносин, зменшує соціальну дистанцію між вчителем і учнем, але одночасно породжує виклики для соціалізації, самодисципліни та доступності знань.

В українському освітньому контексті важливим етапом стало затвердження у 2013 році «Положення про дистанційне навчання», яке окреслило основні принципи цієї форми здобуття освіти: самостійність, гнучкість, доступність, інтерактивність. Основу методології дистанційного

навчання складає акцент на індивідуальній траєкторії навчання, що дозволяє учневі обирати власний темп засвоєння знань.

Соціологічний аналіз дистанційної освіти дозволяє зрозуміти її вплив на соціальні групи, моделі поведінки учнів, викладачів і батьків, а також на структурні зміни в системі освіти. Теоретичне осмислення цих змін створює основу для подальших емпіричних досліджень.

Історичний розвиток дистанційної освіти розпочався ще у 1840 році, коли англійський вчитель Ісаак Пітман запропонував навчати студентів своєї країни стенографії за допомогою поштових відправлень і став, таким чином, автором першого курсу дистанційного навчання.

Згідно сучасного наукового розуміння дистанційне навчання – сукупність сучасних технологій, що забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) від тих, хто навчає (викладачів), до тих, хто навчається (учнів, студентів чи слухачів). Застосовується під час підготовки у середніх загальноосвітніх школах і ЗВО.

Основними принципами дистанційного навчання є інтерактивна взаємодія у процесі роботи, надання учням можливості самостійного освоєння матеріалу, а також консультаційний супровід у процесі дослідницької діяльності.

Основну роль у здійсненні дистанційного навчання відіграють сучасні інформаційні технології [4].

У відомій праці «Основи дистанційної освіти» Д. Кіген [17, с. 12] класифікував ранні теорії дистанційної освіти таким чином:

1. Теорії незалежності і автономії.
2. Теорії індустріалізації викладання.
3. Теорії взаємодії і комунікації.

Значний внесок у розробку теорій ДО згаданих вище груп, а саме в теорію автономії і незалежного навчання, здійснили Р. Делінг, Ч. Ведемеєр,

М. Мур, в теорію індустріалізації викладання – О. Петерс, а в теорію інтерактивності й комунікації – Б. Гольмберг та ін. [13, с.29].

Р. Делінг розглядає дистанційну освіту як багатовимірну систему процесів навчання і зв'язку за допомогою штучного сигналу-носія. Він перелічує у своїх працях [15, с. 6-10] вісім вимірів цієї системи: студент; суспільство (включаючи законодавство, уряд, сім'ю та ін.); організація (заклад дистанційного навчання), що допомагає учневі в освоєнні знань; мета навчання; зміст того, що треба вивчити; результат навчання; відстань; носій сигналу. Р. Делінг зводить до мінімуму роль викладача та навчального закладу і наголошує на автономії й незалежності студента. Таке ставлення до викладача і навчального закладу він пояснює тим, що студентами дистанційних програм навчання переважно є дорослі люди.

Завдання навчального закладу – допомогти учневі тоді, коли він цього бажає, якщо сам не може впоратися з вирішенням поставлених завдань. Якщо учень може працювати автономно, то єдиним, чим може допомогти навчальний заклад, залишається інформація, документація і бібліотека.

У теорії розглядаються дві змінні у навчальних програмах: величина автономії учнів і дистанція між викладачем і студентом [16].

Дистанційна освіта – навчання на відстані – стала справжньою новацією 21 століття. В теперішній час, коли Internet став необхідною ланкою, яка забезпечує безперервний зв'язок між людьми, повстає питання застосування всесвітньої мережі для навчання.

Можливості світової глобальної мережі Internet з кожним кроком розширюються, інформатизація суспільства зростає, що дає можливість застосування новітніх інформаційних та телекомунікаційних технологій в освіті. Тому сьогодні дистанційні технології навчання можна розглядати як природний етап еволюції традиційної системи освіти від дошки з крейдою до електронної дошки й комп'ютерних навчальних систем, від книжкової бібліотеки до електронної, від звичайної аудиторії до віртуальної аудиторії.

Більшість дослідників розглядають дистанційне навчання як нову форму навчання та відповідно дистанційну освіту (як результат, так і процес, систему) як нову форму навчання, хоча воно не може розглядатися як система зовсім автономна. Дистанційне навчання будується у відповідності з тими ж цілями і змістом, що і очне навчання. Але форми подачі матеріалу і форми взаємодії вчителя та учнів і учнів між собою різні [9, с.31].

І дійсно, дистанційне навчання забезпечує можливість навчатися тоді, коли Вам це зручно й у тому темпі, що Ви обираєте самі в рамках установлених строків проведення курсів. При цьому не потрібно витрачати час на дорогу.

Дистанційне навчання в сучасному світі здійснюється за допомогою таких технологій, як Інтернет, e-mail, телефонний і факсимільний зв'язок, відеоконференції, можливе також традиційне пересилання навчальних матеріалів поштою (друкованих, аудіо-, відео- й електронних навчальних матеріалів).

Отже, теоретично, ефективність дистанційного навчання заснована на тому, що ті, кого навчають, самі відчувають необхідність подальшого навчання, а не піддаються тиску з боку. Вони мають можливість роботи з навчальними матеріалами у зручному режимі й обсязі.

Віртуальний курс лекцій дозволяє скоротити або розтягти час навчання за своїм розсудом. Серед плюсів такого навчання називається можливість займатися в будь-якому місці, де є комп'ютер, матеріал суворо дозований згідно розкладу.

Хоча потенціал дистанційних технологій оцінюється високо, до заміни традиційних технологій дистанційними поки що ставляться обережно. Часто висловлюється думка про те, що будь-якій людині необхідно надавати альтернативу й свободу вибору освітніх технологій.

Але дистанційне навчання здійснюється тільки за допомогою Інтернет: одержання навчальних матеріалів і завдань, і всі інші питання, пов'язані з комунікацією, проходять тільки заочно, а сам процес виконання завдань

залишається за кадром, і теоретично їх може зробити хтось інший, тому ефект у значній мірі залежить від того, наскільки регулярно займається той, хто навчається, і чи підходить учню ця технологія .

Багато вчених вказують і на негативні сторони дистанційного навчання:

- відсутність живого контакту вчителя й учня, однобічне спілкування; учень сам по собі, він є пасивним стороннім спостерігачем і майже не застосовує знання й уміння.
- учні не завжди достатньо самодисципліновані, свідомі і самостійні, як необхідно при дистанційному навчанні;
- для постійного доступу до джерел інформації потрібна гарна технічна оснащеність;
- нестача практичних занять і відсутність постійного контролю [5;12].

1.2. Проблеми та можливості дистанційного навчання в українському контексті: досвід 2020–2023 років

Пандемія COVID-19 стала каталізатором стрімкого переходу на дистанційне навчання в усьому світі. В Україні цей процес розпочався навесні 2020 року і охопив усі рівні загальної середньої освіти. Неочікуваний характер змін, обмеженість ресурсів та брак досвіду у викладачів і учнів створили складне середовище для впровадження нової форми навчання.

Серед основних викликів, що постали перед освітньою системою, можна виокремити:

- недостатню технічну забезпеченість шкіл, учителів і учнів;
- брак педагогічного досвіду в організації дистанційних курсів;
- психологічні труднощі в учнів через ізоляцію;
- низький рівень цифрової грамотності;
- нерівність доступу до Інтернету.

Згідно з даними опитувань, проведених МОН України, ЮНЕСКО та місцевими освітніми агенціями, значна частина школярів позитивно ставиться до ідеї дистанційного навчання, проте вказує на суттєві труднощі в його реалізації. Більше половини учнів (56%) повідомили, що виконання домашніх завдань у дистанційному форматі займає більше часу та викликає труднощі у розумінні нового матеріалу. У той же час, близько 45% учнів зазначили, що їм не вистачає живого спілкування з учителем та однокласниками.

Порівняльний аналіз результатів опитувань у Києві, Харкові та Львові свідчить про те, що ефективність дистанційної освіти безпосередньо залежить від організаційної структури школи, рівня підготовки вчителів та доступу до цифрових ресурсів. Так, 25% батьків вказували на повну відсутність дистанційної освіти через технічні проблеми, а 38% вчителів повідомили про надмірне навантаження та брак ресурсів.

Разом з тим, дистанційне навчання виявило і нові можливості: розширення доступу до ресурсів, розвиток самостійності учнів, удосконалення цифрових компетентностей. Особливо актуальним стало впровадження гібридних форм навчання, які поєднують дистанційні та традиційні методи.

Таким чином, дистанційна освіта в умовах карантину постала не лише як вимушена альтернатива, а як стратегічний напрям розвитку освіти. Її ефективність значною мірою залежить від соціальних чинників, зокрема рівня підтримки з боку школи, родини та держави. Саме тому соціологічний підхід до аналізу дистанційного навчання дозволяє більш повно зрозуміти як переваги, так і обмеження цієї форми здобуття знань.

Але є переконання, що за дистанційними технологіями – майбутнє. В Україні вже з 2013 офіційно працює Положення про дистанційне навчання у якому зазначено, що дистанційне навчання – це індивідуалізований процес

набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який згідно з «Положенням» реалізовується шляхом:

- застосування дистанційної форми як окремої форми навчання;
- використання технологій дистанційного навчання для забезпечення навчання в різних формах [8].

Згідно статистичних даних, у 2019-2020 навчальному році в Україні функціонувало 182 школи, в яких, зокрема, були учні на дистанційній формі навчання. На тепер за оперативною інформацією місцевих органів у сфері освіти таких шкіл уже 233.

Серед них – 185 закладів загальної середньої освіти комунальної форми власності та 48 – приватної. 19 шкіл приватної форми власності здійснюють навчання тільки за дистанційною формою.

Хоча в Україні є категорії учнів та студентів, які потребують дистанційної освіти постійно, перехід на віддалене навчання, викликаний пандемією Ковід-19 став безпрецедентним і непередбачуваним за масштабом викликом традиційній формі шкільного навчання [11].

«Масштаби нинішніх обмежень у галузі освіти у всьому світі є безпрецедентними, і їхнє збереження загрожуватиме забезпеченню права на освіту», – так на початку березня 2020 року від коментувала ситуацію гендиректор ЮНЕСКО Одрі Азулай, адже згідно висновків ЮНЕСКО, станом на початок квітня 2020 року майже у 200 країнах вимушено залишилися вдома понад півтора мільярда учнів та студентів (а це 91% у світі).

Для обґрунтування спрямування нашої дослідницької роботи нами був проведений аналіз матеріалів низки соціологічних досліджень з теми дистанційного навчання в умовах епідемії Ковід-19, проведених упродовж минулого року.

Якщо ми оглянемо результати онлайн-опитування 120,5 тис. батьків, 44,1 тис. учнів, 43,4 тис. вчителів, 3,9 тис. керівників ЗСО у всіх регіонах України з метою вивчення стану дистанційного навчання в умовах

карантину, запровадженого для запобігання поширенню хвороби COVID-19, [2, с. 1], то побачимо, що більшість опитаних учнів (54,6%) у своїх анкетах вказали, що їм подобається навчатися дистанційно. Подібна відповідь була і у більшості батьків (50,3%).

Проте 45,4% учнів зазначили, що їм не подобається навчатися дистанційно. Про подібне ставлення їхніх дітей до дистанційного навчання вказали і 48% опитаних батьків.

72,2% керівників шкіл вказали, що не всі учні виходять на зв'язок, виконують домашні завдання, беруть участь в онлайн-уроках, і що більшість шкіл (55,53%) виявилися не готовими до здійснення освітнього процесу в умовах карантину.

62,35% директорів вказали на відсутність необхідної техніки вдома у значної частини вчителів та/або учнів.

Разом з тим, 36,9% батьків зазначили, що їхнім дітям важко засвоїти нову тему, а 29,9% вчителів поскаржилися, що неможливо якісно пояснити навчальний матеріал під час дистанційного проведення уроків [2, с.4-5].

Інше опитування – Освітньої агенція міста Києва, що охоплювало 90 тисяч респондентів – учнів з 4-го до 11-го класу, батьків і вчителів і методом електронного анкетування у два етапи – на початку квітня і в перший тиждень травня 2020 року [7] дозволило вивити, що у столиці дистанційним навчанням було охоплено 78% школярів, тобто майже кожен п'ятий київський школяр, не був залучений до освітнього процесу методом комунікації з учителем.

25% батьків таких школярів пояснили це браком технічних засобів або ж інтернету, третина киян з тих 22% навіть не намагалася наздоганяти пройдений матеріал самостійно із зошитами й книжками і лише половина київських школярів з опитаних регулярно виконувала домашнє завдання, решта – вже як виходило.

Понад половину школярів (56%) визнали, що робити “домашку” стало довше і важче, ніж до карантину.

І дуже показовими є порівняння освіти в школі та вдома з досвіду батьків, учнів та вчителів, де на користь традиційного навчання на противагу дистанційному висловилося 70% учнів, 80% батьків та 90% учителів.

Тобто найважче далася дистанційна освіта саме вчителям і 38% з них поскаржилися на проблеми технічного характеру та брак зв'язку з учнями (41%). А також загалом на брак відповідного досвіду (37%), через що підготовка до онлайн-уроків забирала в них більше часу [7].

Результати онлайн-опитування батьків дітей, які навчаються у закладах загальної середньої освіти України “Навчання дітей під час карантину”, проведеного службою освітнього омбудсмена (8056 відповідей від респондентів з усіх регіонів України) дозволили виявити орієнтовну модель проблем, з якими учні та їхні батьки зіткнулися під час карантину [10].

Труднощі та проблеми дистанційного навчання під час карантину

Організаційні та навчальні

Відсутність розкладу та/або його неузгодженість

Онлайн-трансляції та комунікація через різні платформи

Невідповідний обсяг завдань і онлайн-уроків (забагато/замало)

Недостатній час для виконання завдань

Діти не розуміють нові теми та пояснення

Відсутній контроль за виконанням завдань та оцінювання

Нудні, застарілі та незрозумілі підручники

Батьки не мають достатньо знань, щоб допомогти дітям

Психоемоційні

Відсутність у дітей вміння вчитися самостійно

Низька мотивація до навчання

Напруга через боязнь помилки та тиску з боку вчителя

Надмірне навантаження

Нестача спілкування із вчителем та ровесниками

Несприйняття дистанційного навчання як такого

Зростання рівня агресії та нетерпимості у суспільстві

Технічні

Відсутність чи застарілість комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення в сім'ях та у вчителів

Недостатній рівень ІКТ-компетенцій у вчителів та батьків

Погана якість інтернет- та/або мобільного підключення

Відсутність стандартизованої онлайн-платформи для дистанційного навчання

Наведені вище висновки огляду матеріалів досліджень у повній мірі підтверджуються оглядом матеріалів ЗМІ та експертних оцінок [1; 6; 10; 14].

“Вимушений перехід на дистанційне навчання виявив дуже серйозні проблеми із забезпеченням права на якісну освіту”, – так від коментував карантинний період навчання в Україні освітній омбудсман Сергій Горбачов [10].

Батьки скаржаться на відсутність розкладу та його неузгодженість, на те, що онлайн-трансляції та комунікація відбувалися через різні платформи, на завеликий або ж, навпаки, замалий обсяг завдань і онлайн-уроків, недостатній час для виконання завдань, нерозуміння нових тем без пояснень, відсутній контроль за виконанням завдань та оцінювання. А також на нудні й незрозумілі підручники та брак власних знань, щоб допомогти в поясненнях своїм дітям.

З проблем психоемоційних, які виникли через невміння частини школярів навчатися самостійно та низьку мотивацію до навчання, постає і проблема дітей, як брак спілкування із вчителем та ровесниками.

І звісно, у багатьох труднощі виникли через технічні обмеження. Як-от відсутність чи застарілість комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення, недостатній рівень цифрової компетенції як у батьків, так і в учителів, погана якість інтернет-під'єднання та відсутність стандартизованої онлайн-платформи для дистанційного навчання [7].

Отже, якщо підсумувати результати огляду матеріалів, до напоширеніших проблем школярів що навчаються дистанційним методом в умовах пандемії Ковід-19 слід віднести організаційні та навчальні, психологічно-емоційні та технічні.

Опираючись на встановлені засади і параметри нами було проведене соціологічне дослідження серед школярів 8-9 класів, результати якого висвітлюватимуться у Розділі 2.

РОЗДІЛ 2. РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ «ЗА І ПРОТИ»

2.1. Організація та інструменти емпіричного дослідження: цілі, вибірка, анкета

Метою другого розділу є презентація, аналіз і інтерпретація результатів емпіричного соціологічного дослідження, проведеного серед учнів 8–9 класів спеціалізованої школи №23 м. Мелітополь, яке було спрямоване на з'ясування ставлення до дистанційного навчання в умовах карантину.

Для досягнення поставленої мети було розроблено анкету, яка складалася з 20 запитань як відкритого, так і закритого типу. Анкета охоплювала кілька блоків:

1. Загальні соціодемографічні характеристики;
2. Оцінка якості дистанційного навчання;
3. Виявлення освітніх бар'єрів;
4. Мотивація та рівень зацікавленості у навчанні;
5. Психоемоційний стан учнів під час дистанційного навчання;
6. Запропоновані шляхи покращення дистанційного навчання.

Опитування проводилося анонімно упродовж лютого 2024 року серед 83 школярів 8-х і 9-х класів. Вибірка формувалася за принципом цільового відбору (школа, яка мала досвід переходу на повністю дистанційне навчання протягом 2020–2022 років). Метод збору інформації – самозаповнення анкети в електронному форматі (Google-форми).

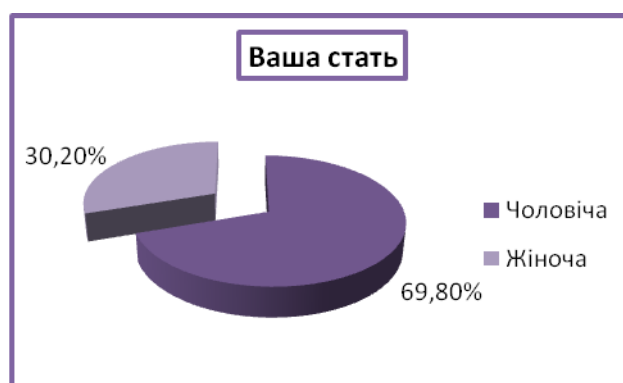
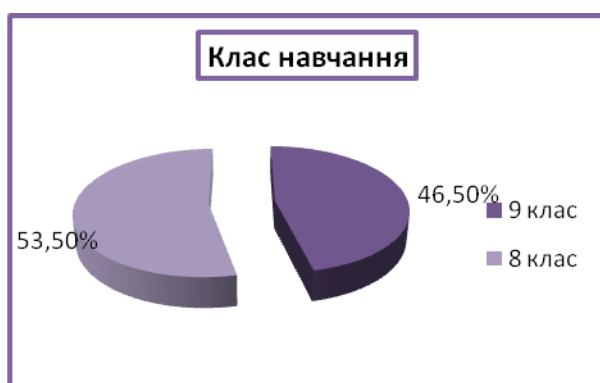
Надійність і валідність дослідження забезпечувалася пілотажною перевіркою анкети на групі з 10 респондентів, після чого були внесені зміни до формулювань кількох запитань для забезпечення більшої зрозумілості.

У даному розділі пропонуємо вашій увазі результати дослідження з теми «Дистанційне навчання – вимога сьогодення!?». Сьогодення диктує нам певні вимоги: проводити заняття віддалено, не бачити вчителів та однокласників, не мати можливостей послухати пояснення теми особисто й отримати допомогу в момент виникнення проблеми. Ці проблеми принесла нам пандемія, яка змусила всіх терміново опановувати цифрові інструменти й випробовувати нам, учням, нові педагогічні підходи та методики.

Вимушене дистанційне навчання стало викликом для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, наших батьків та особливо нас учнів.

Завдання полягає в тому, щоб зрозуміти, як учні оцінили та оцінюють організацію дистанційного навчання у закладі, з якими проблемами стикалися під час навчання, які «плюси» і «мінуси» дистанційного навчання зазначають учні.

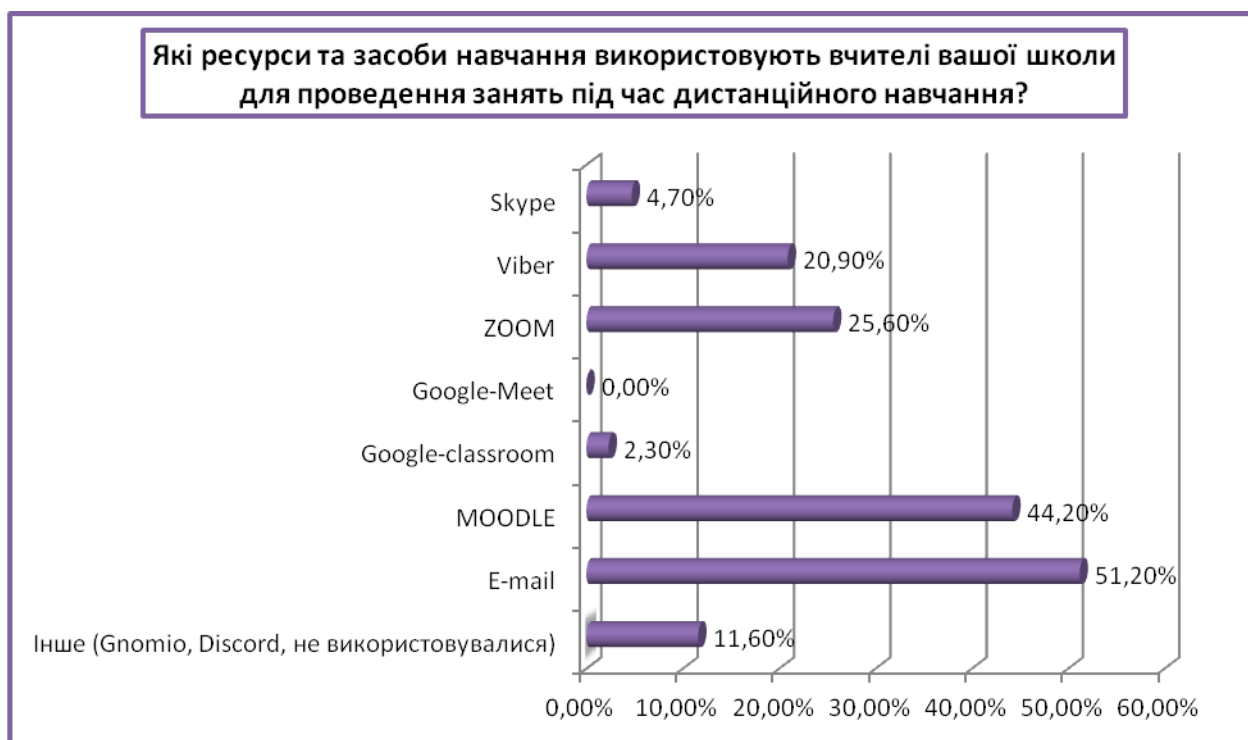
Учням було запропоновано заповнити онлайн-анкету «Використання технологій дистанційного навчання в освітньому процесі». Опитування складалося з 11 питань. Респондентами стали 43 учні 8-9 класів Мелітопольської СШ № 23; 23 учні 8 кл., що становить 53,5% та 20 учнів 9 кл., що становить 46,5%. (Рис.1.) Щодо гендерної участі в опитуванні, то дівчата склали третину опитаних, а хлопці – дві третини (Рис. 2.).

Рис.1. Розподіл учнів за класами   **Рис.2. гендерний розподіл**

На питання «Які ресурси та засоби навчання використовують вчителі вашої школи для проведення занять під час дистанційного навчання?» учасники опитування підтвердили, що вчителями надавалася

перевага обміну завданнями через E-mail – 51,2% опитаних, новій платформі «MOODLE» - 44,2%, заняттям у форматі Zoom-конференцій – 25,6 %, отриманню домашніх завдань та спілкуванню через Viber – 20,9 %. Серед варіантів «Інше» 11,6 % учасників опитування зазначили Діскорд, Gnomio, маючи на увазі платформу «MOODLE», та ресурси не використовувалися. Не численними були варіанти Skype та Google-classroom, що виражені показниками 4,7 та 2,3 % відповідно. Також результати опитування показали, що для організації освітньої діяльності не використовувалися конференції Google-Meet.

Рис. 3. Характеристика ресурсів для проведення занять під час дистанційного навчання

Наступне питання стосувалося думок учнів про дистанційне навчання. Вони повинні були погодитися з ними, оцінивши кожен показник за 5-бальною шкалою, де 1 – виражав повне не погодження з даним питанням, а 5 – цілковита згода (Табл.1).

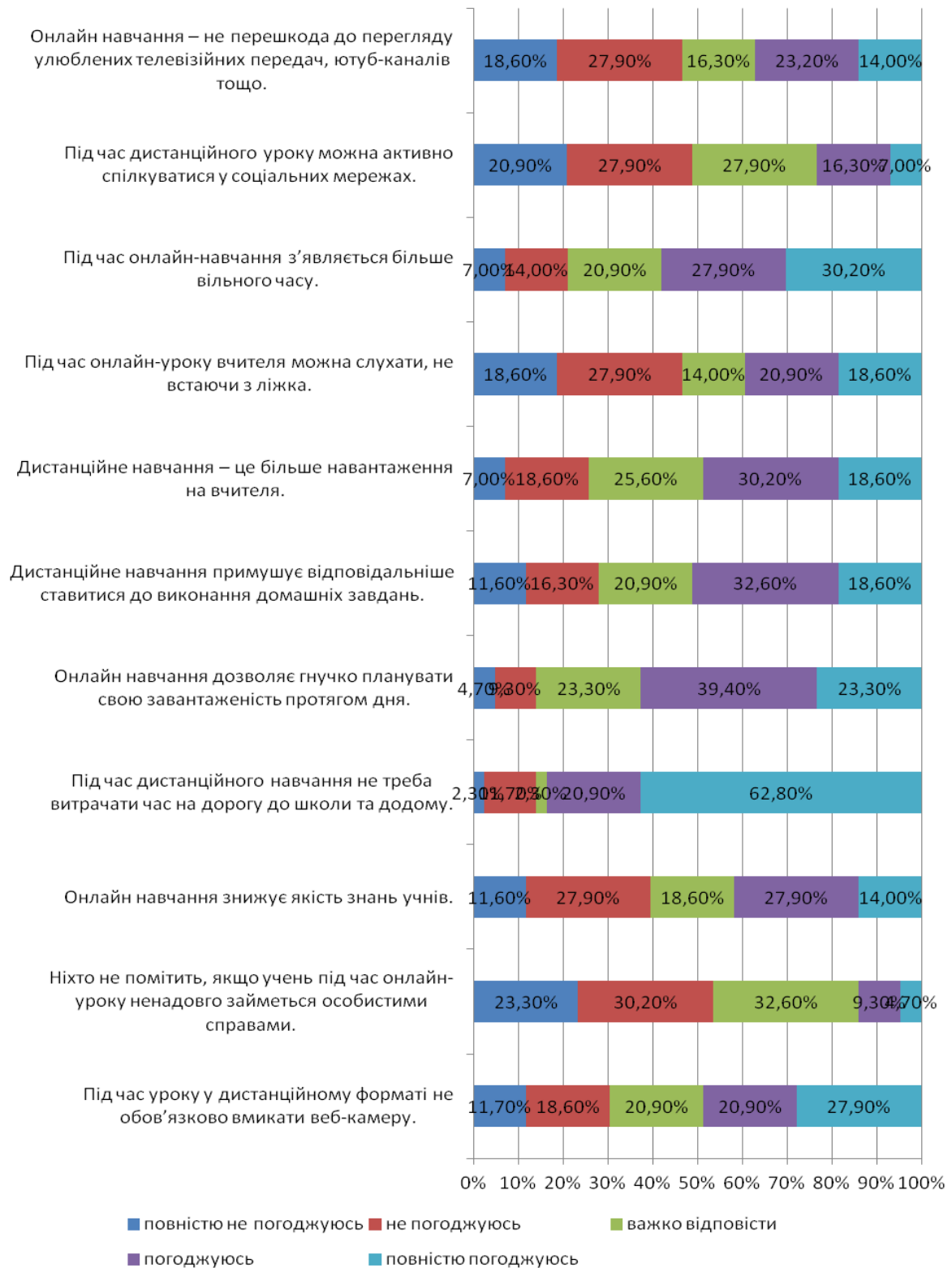
11,7 % респондентів категорично не погоджувалися з тим, що під час уроку у дистанційному форматі не обов'язково вмикати веб-камеру. 18,6 % - не погоджувалися, 20,9% було важко визначитися. Така ж кількість учасників погодилася. Лише 27,9 % - повністю погоджувалися. 4,7 % стверджували, що ніхто не помітить, якщо учень під час онлайн-уроку ненадовго займеться особистими справами. 9,3 % їх підтримали. 32,6 % респондентів не визначилися та не дали однозначної відповіді. 30,2 % опитаних не погоджувалися та 23,3 % - категорично не погоджувалися.

Таблиця 1. Характеристика ставлення учнів до дистанційного навчання

	Повністю погодилися	Погодилися	Важко відповісти	Не погодилися	Категорично не погодилися
Під час дистанційного уроку можна активно спілкуватися у соціальних мережах.	7%	16,3 %	27,9 %	27,9 %	20,9
Під час онлайн-уроку вчителя можна слухати, не встаючи з ліжка	18,6	20,9	14,0	27,9	18,6
Онлайн навчання – не перешкода до перегляду улюблених телевізійних передач, ютуб-каналів тощо.	14,0	23,2	16,3	27,9	18,6
Під час онлайн-навчання з'являється більше вільного часу	30,2	27,9	20,9	14,0	7,0
Під час дистанційного навчання не треба витратити час на дорогу до школи та додому.	62,8	20,9	2,3	11,7	2,3
Онлайн навчання дозволяє гнучко планувати свою завантаженість протягом дня.	23,3	39,4	23,3	9,3	4,7
Дистанційне навчання примушує відповідальніше ставитися до виконання домашніх завдань.	18,6	32,6	20,9	16,3	11,6
Дистанційне навчання – це більше навантаження на вчителя.	18,6	30,2	25,6	18,6	7,0
Онлайн навчання знижує якість знань учнів.	14,0	27,9	18,6	27,9	11,6

Існує декілька думок про дистанційне навчання. Наскільки ви з ними погоджуєтесь?

Зверніть увагу, що 1 – повністю не згодний, 5 – повністю згодний

Рис. 4. Характеристика ставлення учнів до дистанційного навчання

Останній пункт спонукав порівняти рівень навчальних досягнень учнів під час традиційної форми навчання та дистанційної.

Рис. 5. Рівень успішності за звичайної форми

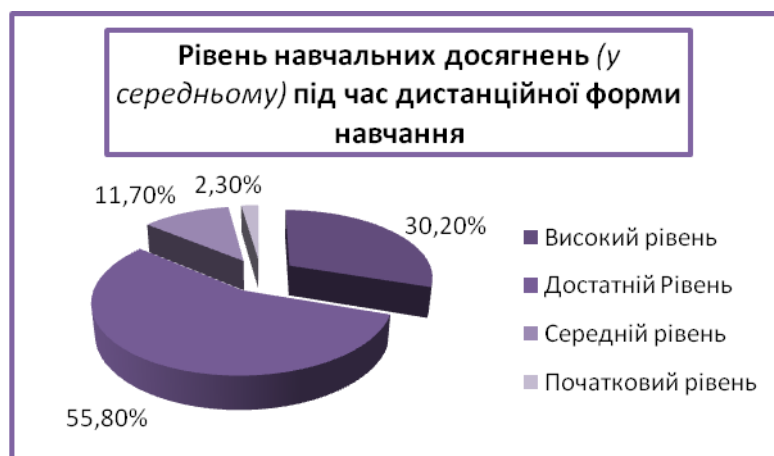
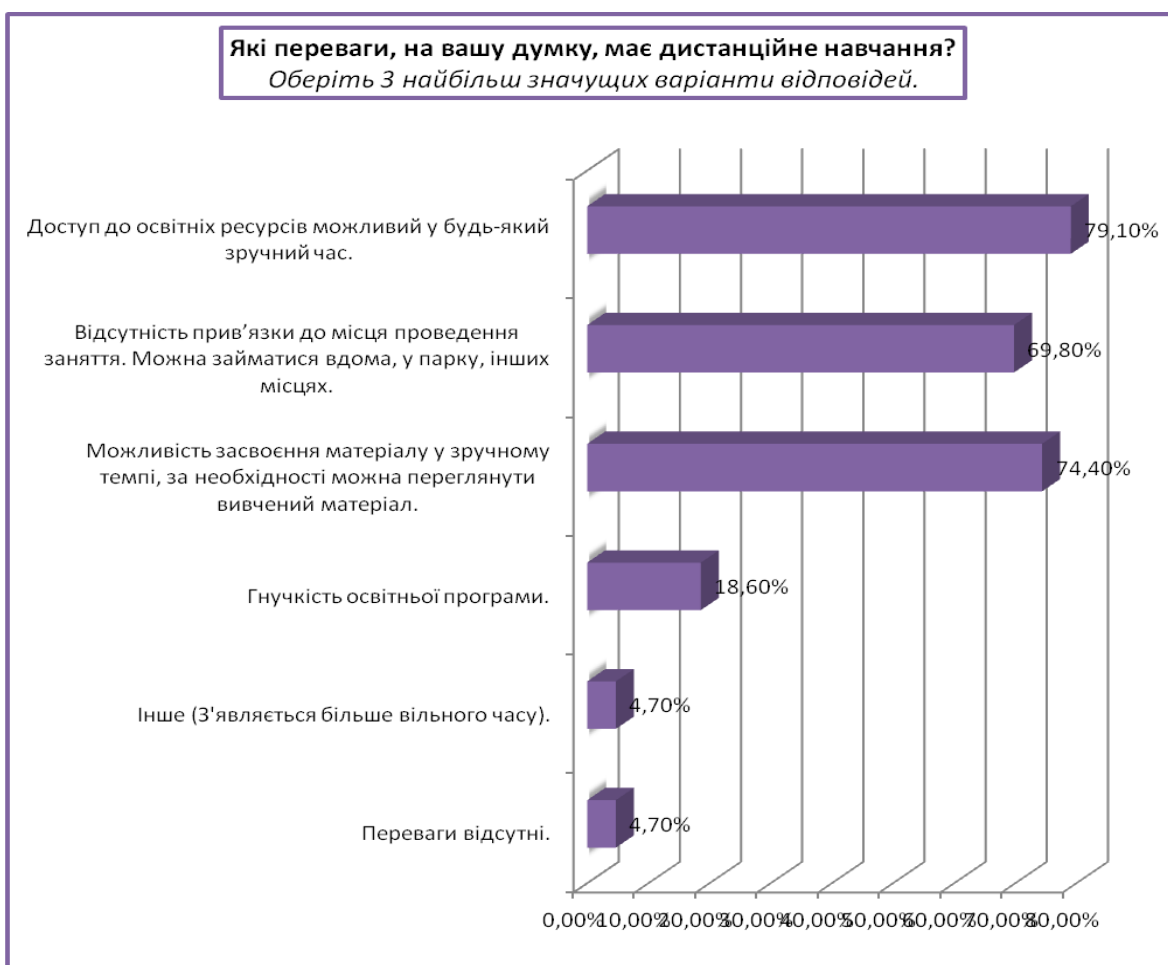

Рис. 6. Рівень успішності за дистанційної форми

Результати продемонстрували наступне: під час дистанційної форми навчання втричі збільшилася кількість учнів, що оволоділи матеріалом на високому рівні. Учні, що навчалися на достатньому рівні стало менше – 55,8%, зменшилася кількість здобувачів освіти, що отримували оцінки середнього рівня – 11,7%, хоча з’явилися такі, що отримали результатами оцінювання початкового рівня.

На питання «Які переваги, на вашу думку, має дистанційне навчання?» респонденти могли обрати 3 найбільш значущих для них варіанти відповідей.

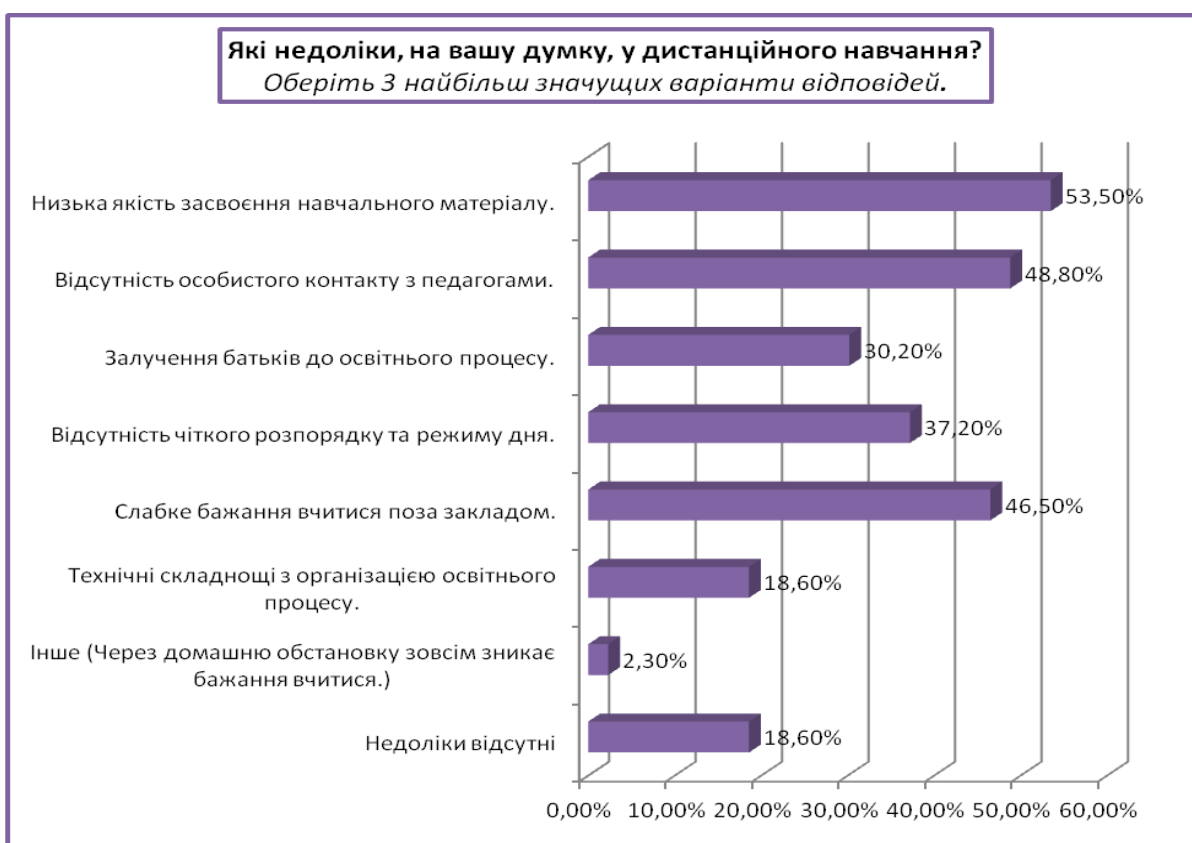
Тож, варіант «Доступ до освітніх ресурсів можливий у будь-який зручний час» обрали 79,1 % опитаних. Для 74,4 % респондентів важливою була можливість засвоєння матеріалу у зручному темпі, за необхідності можна переглянути вивчений матеріал. Відсутність прив'язки до місця проведення заняття для 69,8 % учнів 8-9 класів дала можливість займатися вдома, у парку, інших місцях. Не достатньо важливою умовою для 18,6 % учасників опитування була гнучкість освітньої програми. По 4,7 % обрали варіант «Інше (з'являється більше вільного часу) та Переваги відсутні».

Рис. 5. Переваги дистанційного навчання.

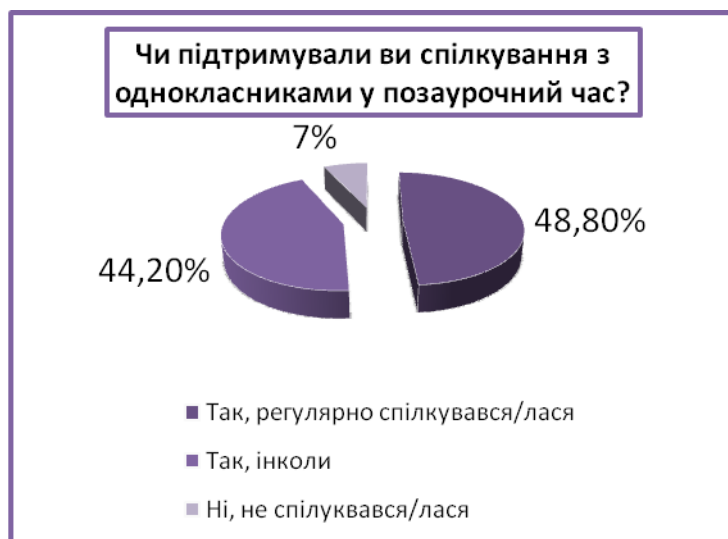
На питання «**Які недоліки, на вашу думку, у дистанційного навчання?**» учасники опитування могли обрати 3 найбільш значущих для них варіанти відповідей.

Низька якість засвоєння навчального матеріалу – 53,5%; Відсутність особистого контакту з педагогами – 48,8; Слабке бажання вчитися поза закладом – 46,5; Відсутність чіткого розпорядку та режиму дня – 37,2; Залучення батьків до освітнього процесу – 30,2; Технічні складнощі з організацією освітнього процесу – 18,6; Недоліки відсутні – 18,6; серед варіантів «Інше» 2,3 % учасників зазначили, що через домашню обстановку зникало бажання вчитися.

Рис 6. Недоліки дистанційного навчання.

Чи стала дистанційна форма навчання на заваді спілкуванню? Ми поставили питання «**Чи підтримували ви спілкування з однокласниками у позаурочний час?**». 48,8 % опитаних регулярно спілкувалися. 44,2 % респондентів – робили це інколи. На жаль, 7 % учнів 8-9 класів моєї школи – не спілкувалися (рис.7).

Рис.7. Спілкування з однокласниками в позаурочний час

На питання «**Як під час самоізоляції змінився характер ваших стосунків із батьками?**» (Рис.8) учасники опитування могли обрати кілька варіантів. Для 42 % - нічого не змінилося. Сподіваємося, що стосунки залишилися тісними і довірливими. Стосунки стали більш близькими для 37,2%, Міцними – для 32,6%, Довірливими – для 30,2%, Тісними – для 18,6% Діловими – для 14%, Напруженими та складними – для 9,3%, Відстороненими, натягнутими та невимушеними – для 2,3%

Рис. 8. Характер стосунків з батьками

Останнє питання нашого опитування мало на меті визначити ставлення здобувачів освіти до можливого навчання у дистанційному форматі. Дуже розчарованими відчують себе 11,6 % опитаних. Розчарованими – 27,9 %. Для 23,3 % респондентів не важлива форма навчання. Така ж кількість учасників опитування зрадіє та 13,9 % дуже зрадіє такій формі (Рис.9.).

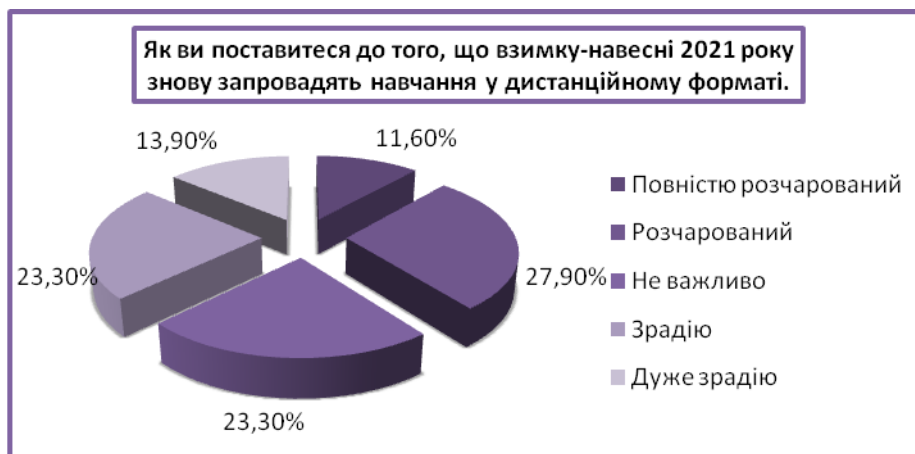

Рис.9. Ставлення до продовження навчання в дистанційному форматі

2.2. Аналіз результатів дослідження: освітня мотивація, бар'єри, оцінки та досвід учнів

Аналіз результатів дослідження демонструє амбівалентне ставлення учнів до дистанційної освіти. З одного боку, учні вказують на її переваги (гнучкість, зручність, економія часу), з іншого – на суттєві проблеми, що впливають на їхнє навчання та загальний емоційний стан.

Мотивація до навчання. Близько 42% опитаних відзначили зниження мотивації до навчання під час дистанційної форми, зокрема через брак спілкування з учителями (37%), відчуття самотності (25%) та труднощі в організації робочого часу (29%). Лише 18% респондентів повідомили про зростання самостійності та самоорганізації.

Технічні бар'єри. Серед основних перешкод 56% учнів вказали на нестабільний інтернет-зв'язок, 41% – на проблеми з електронними

пристроями (старі або несправні телефони, планшети), а 33% – на труднощі з доступом до навчальних платформ (Google Classroom, Zoom, Moodle тощо).

Освітня взаємодія. 48% респондентів зазначили, що вчителі рідко відповідали на додаткові запитання, 21% відзначили непослідовність у поясненні нового матеріалу. Лише 11% учнів оцінили якість взаємодії як «високу».

Психоемоційний стан. Понад половина респондентів (52%) зізналися, що почувалися більш втомленими в умовах дистанційного навчання, 36% відчували стрес через великий обсяг завдань, 19% мали проблеми зі сном або концентрацією.

Формати навчання. Найзручнішими платформами учні назвали Zoom (41%), Google Meet (33%) та Viber-групи (28%). Проте 65% опитаних висловили побажання щодо комбінованого навчання (офлайн+онлайн) у майбутньому.

Пропозиції учнів. Серед пропозицій учнів для покращення дистанційного навчання найчастіше зустрічались:

- регулярні консультації (64%),
- зменшення навантаження (53%),
- удосконалення платформ (42%),
- створення віртуальних кімнат для спілкування з однокласниками (35%).

Узагальнюючи результати, можна зробити висновок, що дистанційне навчання потребує адаптації до реальних умов життя школярів. Серед ключових чинників ефективного дистанційного навчання – технічна підтримка, педагогічна гнучкість, підтримка емоційного стану учнів та формування їхньої цифрової грамотності.

Згідно з отриманими даними, 58% учнів надають перевагу традиційній формі навчання, 27% – гібридній, і лише 15% готові повністю перейти на дистанційне навчання.

Таким чином, соціологічне дослідження засвідчило, що хоча дистанційне навчання має низку позитивних характеристик, його ефективність безпосередньо залежить від умов реалізації, рівня підготовки педагогів, технічного оснащення та емоційної готовності самих учнів. Результати можуть бути використані для вдосконалення освітньої політики як на рівні школи, так і в межах регіонального та національного освітнього менеджменту.

ВИСНОВКИ

За результатами соціологічного онлайн опитування «Використання технологій дистанційного навчання в освітньому процесі» ми зробили такі **висновки:**

Позитивні аспекти:

1. Більшість респондентів задоволені організацією дистанційного навчання у школі.
2. Респонденти вважають підтримують способи спілкування з учителями через електронну пошту та платформу MOODLE.
3. Рівень навчальних досягнень учнів під час дистанційної форми навчання змінився - втричі збільшилася кількість учнів, що оволоділи матеріалом на високому рівні, але з'явилися учні, що отримали результатами оцінювання початкового рівня.
4. Переважна більшість опитаних учнів відзначили, що перевагою дистанційної форми навчання є:
  - ✓ доступ до освітніх ресурсів можливий у будь-який зручний час;
  - ✓ можливість засвоєння матеріалу у зручному темпі, за необхідності можна переглянути вивчений матеріал;
  - ✓ відсутність прив'язки до місця проведення заняття, можливість займатися вдома, у парку, інших місцях.

Негативні аспекти:

1. Низька якість засвоєння навчального матеріалу
2. Відсутність особистого контакту з педагогами
3. Слабке бажання вчитися поза закладом
4. Відсутність чіткого розпорядку та режиму дня

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [Академія Хана - як зробити освіту цікавою та доступною? відео ресурс для навчання.](#)
http://schoolchampion.in.ua/dodatkov_i_mozhlyvosti/akademiya_hana/
2. АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА щодо організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах карантину (за результатами онлайн-анкетування учасників освітнього процесу)
<https://rakhiv-osvita.gov.ua/2020/06/02/%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE-%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96/>
3. [Відкрився новий центр дистанційного навчання – Знання Онлайн.](#) <https://buki.com.ua/>
4. Дистанційне навчання Матеріал з Вікіпедії
https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F&veaction=edit&section=0
5. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія.
Смульсон М.Л., Машбиць Ю.І., Жалдак М.І. та ін.; за ред. М.Л. Смульсон.
Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. с.
6. За чи проти? 6 плюсів і мінусів дистанційного навчання, які нам треба обговорити <https://osvitoria.media/>
7. П'єсцух М. Право на освіту: що пішло не так з дистанційним навчанням і як діяти далі <https://zmina.info/>
8. Положенням про дистанційне навчання, затвердженим наказом МОН від 25.04.2013 № 466 <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0703-13>

9. Полат Е. С. Петров А.Є. Дистанційне навчання: яким йому бути? Педагогіка. 2012. № 7. С. 29–34.
10. Результати опитування батьків “Навчання дітей під час карантину”. <https://eo.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/Rezultaty-opytuvannya-22Navchannia-ditey-pid-chas-karantynu22.pdf>
11. Совсун І. Нова освітня реальність: які виклики ставить карантин перед школою, та як дати їм раду <https://zmina.info/articles/pravo-dytyny-na-osvitu-pidsumky-navchalnogo-roku-z-karantynnymy-osoblyvostyamy/>
12. Штильвелд В."Дистанционное обучение – от теории к практике, актуальный сетевой семинар" <http://www.osvita.org.ua/distance/articles/15/>
13. Шуневич Б. Дистанційна освіта: Теорії автономії і незалежного навчання. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2002. № 6. С. 27–31.
14. «Я видалив з друзів у Facebook тих, хто проти дистанційного навчання...». Інтерв'ю експерта з питань освіти Сергія Дятленка <https://decentralization.gov.ua/>
15. Delling R.M. Briefwechsel als Bestandteil und Vorlaufer des Fernstudiums (Ziff papiere 19). Hagen: Fernuniversität (ZIFF), 1978. – 24 p.
16. Keegan D. Foundations of distance education. London and New York: Routledge. – 3rd revised edition, 1996. – 224 p.
17. Peters O. Theoretical aspects of correspondence instruction // The Changing World of Correspondence Study / O. Mackenzie and E.L. Christinsen (eds). – University Park, Pa. and London: Pennsylvania State University. – 1971. – 124 p

Рецензія на дипломну роботу

Тема: «Ставлення старшокласників до дистанційного навчання в умовах карантину: соціологічний аналіз»

Студентка: Фурман Анастасія Володимирівна

Науковий керівник: д. соц. н., проф. Глебова Н. І

Дипломна робота присвячена актуальному і суспільно значимому питанню — вивченню ставлення старшокласників до дистанційної освіти, що стало викликом для системи освіти України в умовах пандемії COVID-19. Авторкою правильно обґрунтовано вибір теми, що підтверджує її соціальну та наукову значущість.

У вступі чітко визначено об'єкт, предмет, метод та завдання дослідження. Теоретико-методологічна база роботи побудована на класичних та сучасних концепціях дистанційної освіти, соціальної взаємодії та психологічної адаптації, що забезпечує глибоке осмислення проблеми. Важливою є увага до соціологічного виміру дослідження, яке дозволяє не лише описати явище дистанційного навчання, а й визначити чинники його сприйняття учнями та вплив на навчальну мотивацію.

Наукова новизна виникає у спробі з'ясувати, як впровадження дистанційної форми впливає на міжособистісність взаємодії в шкільному середовищі та самоорганізацію учнів. Практична значущість роботи неможлива у можливості використання результатів для формування освітньої політики на рівнях школи, громади, міста.

Оформлення роботи відповідає вимогам до дипломних досліджень. Структура логічна, мова науки і доступна, а дослідницька частина обґрунтовується на якісному та кількісному аналізі. Дипломна робота є самостійним науковим дослідженням, виконаним на високому рівні.

Рецензент:
доктор соціологічних наук,
професор кафедри психології та соціальної роботи
проректор з наукової роботи
та інноваційної діяльності
Хортицької навчально-реабілітаційної
національної академії

Гордієнко Наталія Миколаївна